

Katarzyna Sicińska <https://orcid.org/0000-0003-4080-1497>

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, ul. Pomorska 171/173, 90–236 Łódź,
e-mail: katarzyna.sicinska@filologia.uni.lodz.pl

PRZYDATNOŚĆ SŁOWNICTWA LUDOWEGO... KAROLA DEJNY DO BADAŃ NAD LEKSYKĄ Z ZAKRESU BUDOWNICTWA

THE USEFULNESS OF KAROL DEJNA'S *FOLK VOCABULARY*... FOR RESEARCH ON THE LEXIS IN THE FIELD OF CONSTRUCTION

Słowa kluczowe: leksykografia gwarowa, pogranicze dialektalne, słownictwo ludowe, Karol Dejna
Keywords: dialect lexicography, dialectal borderland, folk vocabulary, Karol Dejna

Streszczenie

W artykule zostało podjęte zagadnienie przydatności zbioru leksykograficznego Karola Dejny pt. *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego* (1974–1985) do badań nad leksyką z zakresu budownictwa. Zalety słownika to: bogactwo ilościowe i jakościowe leksyki (opracowanie zawiera ok. 600 wyrazów z zakresu budownictwa, tworzących wielopiętrowe pole tematyczne), znaczny zasób synonimów i polisemów oraz rozbudowany system odsyłaczy między hasłami. Podstawowymi mankamentami z perspektywy badacza leksyki są: system definicji zawartych w *Słownictwie ludowym...* (liczne definicje sygnowane skrótem 'ts.', odsyłające do znaczeń ogólnopolskich, definicje synonimiczne oraz niekiedy zbyt ogólne definicje realnoznaczeniowe), niedostatki dokumentacji tekstowej poświadczającej użycie wyrazów, a ponadto pewne niekonsekwencje w opracowywaniu ciągów synonimicznych.

Abstract

The article discusses the usefulness of Karol Dejna's lexicographic collection entitled *Folk vocabulary from the area of the former Kielce and Łódź provinces* (1974–1985) for research on lexis in the field of construction. The advantage of the dictionary is the quantitative and qualitative richness of the lexis (the study contains about 600 words from the field of construction forming a multi-story thematic field), a significant resource of synonymous and polysemous words and an extensive system of cross-references between entries. The main shortcoming from the perspective of a lexis researcher is the system of definitions contained in the *Folk Vocabulary...* (numerous definitions signed with the abbreviation 'ts.' referring to general Polish meanings, synonymous definitions and sometimes too general definitions of real meaning), deficiencies in textual documentation certifying the use of words, and also certain inconsistencies in the development of synonymous sequences.

Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego Karola Dejnny, opublikowane w latach 1974–1985 na łamach czasopisma „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, mieści w sobie materiał leksykalny zgromadzony podczas badań terenowych prowadzonych w latach 1954–1970 na obszarze dawnych województw kieleckiego¹ i łódzkiego (wg podziału administracyjnego Polski z 1957 r.)². W sensie dialektalnym jest to obszar pogranicza małopolsko-wielkopolsko-mazowieckiego³. Pod względem leksykograficznym *Słownictwo ludowe...* reprezentuje kategorię słowników regionalnych [por. Karaś, 2011, s. 113]. Opracowanie zawiera znaczną liczbę leksemów (według obliczeń Ireny Jaros jest to 28 500 jednostek leksykalnych⁴), przy czym zgromadzony materiał – ze względu na czas eksploracji (lata powojenne) oraz ówczesny wiek informatorów – jest już dziś materiałem historycznym [Jaros, 2016, s. 96–97]. *Słownictwo ludowe...* nie jest słownikiem dyferencyjnym w powszechnym tego terminu rozumieniu, obejmuje zarówno leksykę *stricte* gwarową, jak i leksykę ogólnopolską używaną w danej gwarze. Zgodnie z terminologią stosowaną przez K. Dejnę słownictwo gwarowe to wyrazy, które nie występują w języku ogólnym i które jednocześnie wyróżniają daną gwarę czy kompleks gwar od pozostałych gwar, natomiast słownictwo ludowe to ogół wyrazów funkcjonujących w danej gwarze, obejmujący zarówno słownictwo *stricte* gwarowe, jak i wyrazy ogólnopolskie oraz wyrazy znane innym gwarom⁵ [Dejna, 1974, t. 20, s. 192–193]. Specyfiką opracowania

1 Kielecczyzna zajmowała szczególne miejsce w działalności badawczej K. Dejnny [zob. Cygan, 2012].

2 Województwo kieleckie obejmowało następujące powiaty: białobrzezski, buski, ilżecki (później starachowicki), jędrzejowski, kazimierski, Kielce, kielecki, konecki, kozienicki, lipski, opatowski, opoczyński, Ostrowiec Świętokrzyski, pińczowski, przysuski, Radom, radomski, sandomierski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice, staszowski, szydlowiecki, włoszczowski, zwoleński. Województwo łódzkie obejmowało zaś powiaty: bełchatowski, brzeziński, kutnowski, łaski, łęczycki, łowicki, łódzki, Pabianice, pajęczański, piotrkowski, Piotrków Trybunalski, poddębicki, radomszczanski, rawski, sieradzki, skierniewicki, Tomaszów Mazowiecki, wieluński, wieruszowski, Zduńska Wola, Zgierz.

3 Ogólnie rzecz biorąc, są to gwary Małopolski i Polski środkowej oraz terenów przyległych, szczególnie rzecz ujmując, badany obszar obejmuje znaczną część Małopolski (głównie Małopolskę północną, ale też tereny położone na południu, sięgające nawet po okolice Bochni, Tarnowa i Kolbuszowej), dawną ziemię łęczycko-sieradzką, której przynależność dialektalna bywa odmiennie traktowana przez badaczy (Kazimierz Nitsch włącza ją w obręb dialektu małopolskiego, Karol Dejna uważa zaś, że ziemie te zostały zasiedlone pierwotnie przez ludność wielkopolską, na zachodzie zahacza o teren Wielkopolski, a na północnym wschodzie o Mazowsze [por. Gala-Milczarek, 2013, s. 17].

4 We wcześniejszych charakterystykach dotyczących zasobu leksykalnego w *Słownictwie ludowym...* K. Dejnny podawana jest liczba 20 000 jednostek leksykalnych [Grabka, 2007, s. 123; Karaś, 2011, s. 115].

5 Metody leksykografii gwarowej idą w tym kierunku, aby rejestrować pełny zakres leksyki używanej w gwarze. Zob. *Słownik gwary orawskiej* Józefa Kąsia [2003a], *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej* Józefa Kąsia [2015–2019], *Słownik gwar Lubelszczyzny* Haliny Pelcovej [2012–2022], *Prace gospodarza i zajęcia pozadomowe. Słownik języka i kultury mieszkańców okolic*

K. Dejnny jest to, że zawarty w nim materiał leksykalny nie był gromadzony pod kątem słownikowym, lecz do celów badań nad systemem fonologicznym i gramatycznym gwar⁶ [Dejna, 1974, t. 20, s. 193–195], co wpłynęło w znacznym stopniu na dobór haseł, sposób ich opracowania, a w konsekwencji na ich wartość informacyjną [zob. Jaros, 2016, s. 97–98; Sicińska, 2020a; 2020b]. Celem artykułu jest ocena przydatności *Słownictwa ludowego...* z punktu widzenia badań leksykalnych⁷. Wady i zalety słownika zostaną przedstawione w odniesieniu do wybranej grupy tematycznej słownictwa, a mianowicie do leksyki z zakresu budownictwa.

Budownictwo to jeden z najważniejszych składników kultury materialnej każdego społeczeństwa⁸. Do cech charakterystycznych polskiego budownictwa ludowego należy z jednej strony typowość zabudowy (zbliżona wielkość poszczególnych rodzajów budynków, swoisty, powtarzalny zestaw budynków w obrębie zagrody chłopskiej, jednorodne rozwiązania konstrukcyjne, jednorodny materiał budowlany – głównie drewno), a z drugiej strony zróżnicowanie regionalne ukształtowane w XIX w., dotyczące głównie konstrukcji chałup oraz zdobnictwa [Gładyszowa, 1976, s. 279–281; Czerwiński, 2006, s. 5]⁹. Leksyka odzwierciedlająca realia związane z budownictwem była jak dotąd przedmiotem niewielu opracowań – należy tu wymienić prace Janusza Siatkowskiego [1958] i Jana Basary [1964–1965], gromadzące leksykę gwarową¹⁰, oraz artykuły Bronisławy Lindert [1978], Agnieszki Szczaus [2016] oraz Katarzyny Wyrwas [2020; 2022], których podstawą jest materiał historyczny. Warto też wspomnieć o opracowaniach dotyczących gwar polskich na Ukrainie [np. Cherniak, 2019].

Konina pod redakcją Błażeja Osowskiego [2024] i inne słowniki z serii „Wielkopolskie słowniki regionalne”.

6 Są to materiały słownikowe zebrane podczas badań terenowych prowadzonych pod kątem powstania *Atlasu gwarowego województwa kieleckiego* [Dejna, 1962–1968], ale do tegoż *Atlasu* nie włączone, ponadto materiały wypisane z 25 prac magisterskich prowadzonych pod kierunkiem K. Dejnny oraz z czterech rękopiśmiennych zbiorów leksyki.

7 Powstały już opracowania dotyczące przydatności *Słownictwa ludowego...* K. Dejnny do badań nad słotwórstwem gwarowym [Gala, 2010] oraz do ustalania dynamiki zmian w gwarach [Jaros, 2016].

8 Budownictwo, wyposażenie mieszkań, pożywienie, odzież, higiena to zasadnicze elementy decydujące o warunkach bytowania danej społeczności [Biernacka i in., 1976].

9 Budownictwo wiejskie na terenie Polski przedstawione zostało w licznych opracowaniach [m.in. Tłoczek, 1958; Gładyszowa, 1976; Pokropek, Pokropek, 1995; Czerwiński, 2006]. Interesującą pracą jest też *Bildwörterbuch der Umgebende Bauweise der Oberlausitz und der angrenzenden tschechischen und polnischen Gebiete* [Bernert i in., 2016].

10 Propozycję klasyfikacji słownictwa gwarowego z zakresu pola WYPOSAŻENIE I WYSTRÓJ WNĘTRZ przedstawiła też Katarzyna Zagłoba [2021].

Zawarta w *Słownictwie ludowym...* leksyka z zakresu budownictwa została przeze mnie zebrana i całościowo przedstawiona już we wcześniejszych opracowaniach [Sicińska, 2020a; 2020b]. W tym miejscu chciałabym podzielić się różnorodnymi obserwacjami i wnioskami, które wyłoniły się w trakcie ekscerpacji i opracowywania materiału leksykalnego i które w dużym stopniu odnoszą się do całego zasobu słownikowego, a tym samym mogą posłużyć do ogólnej oceny przydatności słownika K. Dejny do badań leksykalnych.

Po pierwsze, należy mocno wyeksponować **bogactwo ilościowe** zawartego w *Słownictwie ludowym...* materiału leksykalnego. Wyekscerpowana z niego leksyka z zakresu budownictwa liczy około 600 leksemów. Przy tym w rachunku tym nie uwzględniono ani wariantów fonetycznych, ani wariantów fleksyjnych, które w słowniku notowane są bardzo licznie i które stanowią osobne hasła. Nie wliczono też do tego zasobu formacji modyfikacyjnych, tj. deminutywnych, augmentatywnych i ekspresywnych, również licznie rejestrowanych w słowniku. Dla porównania Barbara Grabka naliczyła w *Słownictwie ludowym...* około 400 leksemów związanych ze sferą religii [Grabka, 2007].

Szczegółowy ogląd leksyki z zakresu BUDOWNICTWA pozwolił też unaocznic jej **bogactwo jakościowe**, które wyraża się w istnieniu bardzo rozbudowanego, wielopiętrowego pola tematycznego¹¹. Strukturę owego pola tworzy dziewięć podpól (subpól): 1) nazwy budynków, 2) nazwy części i pomieszczeń w budynkach, 3) nazwy elementów konstrukcyjnych budynków, 4) nazwy dachu i jego elementów konstrukcyjnych, 5) nazwy dodatków i ozdób architektonicznych, 6) nazwy obiektów zaliczanych do tzw. małej architektury, 7) nazwy materiałów budowlanych, 8) nazwy czynności związanych z budownictwem, 9) nazwy rzemieślników

¹¹ Zofia Cygal-Krupa definiuje pole tematyczne jako „zbiór wyrazów możliwych funkcjonalnie w konkretnej sytuacji tematycznej” [Cygal-Krupa, 1990, s. 26]. Barbara Batko-Tokarz ujęła zalety tej koncepcji następująco: „Pokazywanie obrazu świata zawartego w poszczególnych odmianach polszczyzny jest jedną z największych zalet tematycznej klasyfikacji [...] grup słownictwa. [...] Interesujące są tu zarówno pola tematyczne, typowe dla poszczególnych odmian językowych, ale także te pola, które nie są w nich reprezentowane. Istotny jest też stopień wypełnienia poszczególnych pól materiałem językowym” [Batko-Tokarz, 2019, s. 112]. Klasyfikacja tematyczna odzwierciedla ponadto „zdroworozsądkowe, potoczne widzenie świata typowego użytkownika języka [...]” [Batko-Tokarz, 2012, s. 186]. Nieco inaczej pojmowane jest pole semantyczno-leksykalne. Ryszard Tokarski definiuje pole znaczeniowe jako „zbiór wyrazów powiązanych wspólnym znaczeniem, między którymi istnieją określone odniesienia znaczeniowe, dające w konsekwencji system zwarty i hierarchiczny” [Tokarski, 1983, s. 180]. W myśl definicji Stanisława Karolaka pole semantyczne (znaczeniowe) to „zbiór leksemów reprezentujących zbiór pojęć powiązanych jakimś pojęciem nadrzędnym” [Karolak, 1993, s. 406–407]. Koncepcja pola leksykalnego rozwinięta została w językoznawstwie polskim w latach siedemdziesiątych XX wieku. W tym czasie powstały artykuły m.in. Danuty Buttler [1967] i Walerego Pisarka [1967]. W późniejszym czasie istotne ujęcia pola leksykalno-semantycznego przedstawili w swoich opracowaniach Władysław Miodunka [1980] oraz Ryszard Tokarski [1983; 1984]. Pojęcie pola semantycznego uwypukla sieć powiązań pomiędzy leksemami, natomiast pojęcie pola tematycznego odsyła przede wszystkim do wybranego wycinka rzeczywistości.

trudniących się budownictwem. Najliczniejszą grupę leksykalną tworzy pole tematyczne nazw elementów konstrukcyjnych budynków, zarówno domu mieszkalnego, jak i budynków gospodarczych (139 nazw), stosunkowo liczne są też nazwy części i pomieszczeń w budynkach (w odniesieniu do domu mieszkalnego i budynków gospodarczych) (98 nazw), nazwy samych budynków (90 nazw), nazwy obiektów zaliczanych do tzw. małej architektury (80 nazw), nazwy materiałów budowlanych (76 nazw) oraz nazwy części i pomieszczeń w budynkach (51 nazw). Najmniej liczne grupy stanowią nazwy czynności związanych z budownictwem (28 nazw), nazwy dodatków i ozdób architektonicznych (14 nazw) oraz nazwy rzemieślników trudniących się budownictwem (3 nazwy).

Każde podpole ma strukturę wewnątrznie hierarchiczną, składa się z wielu mniejszych podpól pozostających ze sobą w relacji nadrzędno-podrzędnej. Przykładowo¹² w obrębie podpola NAZWY BUDYNKÓW możemy wskazać następujący układ [Sicińska, 2020a, s. 285–289]:

1. Nazwy ogólne budynku i kompleksu budynków, np. *zabudowanie* ‘wszystkie budynki wraz z domem mieszkalnym’.
2. Nazwy budynku mieszkalnego, np. *chałupa* ‘chłopski dom mieszkalny, czasem tylko izba’.
3. Nazwy budynków gospodarczych:
 - 3.1. Nazwy ogólne budynków gospodarczych, np. *pobudynki* pl.t. ‘wszystkie zabudowania gospodarskie’.
 - 3.2. Nazwy budynków i pomieszczeń inwentarskich, np. *obora* ‘budynek będący pomieszczeniem dla krów’, ‘budynek będący pomieszczeniem dla całego żywego inwentarza’.
 - 3.3. Nazwy budynków i pomieszczeń schówkowych:
 - 3.3.1. Nazwy budynków i pomieszczeń na produkty rolne, np. *stodoła* ‘budynek, w którym przechowuje się zboże i słomę’.
 - 3.3.2. Nazwy budynków i pomieszczeń do przechowywania narzędzi i wozów, np. *szopa* ‘pomieszczenie na narzędzia rolnicze, drzewo’.
 - 3.3.3. Nazwy budynków i pomieszczeń do przechowywania drzewa, np. *drewutnia* ‘szopa, w której rąbie się i przechowuje drzewo’.
 - 3.4. Nazwy budynków i pomieszczeń rzemieślniczych, np. *suszarnia* ‘ts.’.
4. Nazwy budynków związanych z rzemiosłem i przemysłem, np. *wiatrak* ‘ts., młyn napędzany wiatrem’.
5. Nazwy budynków użyteczności publicznej, np. *gospoda* ‘wiejska restauracja, szynk’.
6. Nazwy budynków sakralnych, np. *kościół* ‘ts.’.

12 Dokładne przedstawienie struktury wszystkich pól zawiera opracowanie Sicińska 2020a.

Obfitość i różnorodność materiału leksykalnego zawartego w *Słownictwie ludowym*... przejawia się także w **bogactwie synonimii**. W słowniku znajdziemy szeregi synonimicznych nazw odnoszących się do tych samych realiów z zakresu budownictwa. Przykładowo krótka pozioma belka w ścianie budynku drewnianego, wsuwana w wyżłobienie łątek, czyli pionowych słupów, nazywana jest w badanych gwarach małopolsko-wielkopolsko-mazowieckich następująco: *balik, belka, brak, darmoleg, drzewko, dyl, pabrot (pawrot), półtyn, sumiec, sumik, sianiec, szpagrot* (12 nazw synonimicznych), koźlina, czyli zrobione ze zbitych na krzyż drążków umocnienie kalenicy to: *jarzmo, kozioł, koziołek, koźlak, koźlina, krokiewka, krzyżak, psiak, socha, soszka, włoka* (11 nazw), belka główna, biegnąca wzdłuż budynku, podtrzymująca belkowanie pułapu, to: *podciąg, przestrzeń, siestrzanek, siostrzan, siostrzeniec, siostrzeń, siostrzew, stragarz, tragarz* (9 nazw)¹³. Synonimia ta ma wymiar w największym stopniu geograficzny (przykłady ilustrujące użycie wyrazu opatrzone są w słowniku lokalizatorami geograficznymi w postaci skrótu nazwy miejscowości, w której dany przykład zanotowano)¹⁴, także wymiar chronologiczny i pokoleniowy (wskazują na to kwalifikatory zawarte w cytowanych wypowiedziach informatorów, np. *gunty – doвно škуды*), a ponadto stylistyczny i emocjonalny [por. Cygan, 2007, s. 158–159, 164–166]. Ciągi synonimiczne są doskonale widoczne dzięki zastosowanemu w *Słownictwie ludowym*... systemowi wewnętrznych odsyłaczy. Na istotny walor takich odsyłaczy w słownikach gwarowych wskazuje Halina Karaś [2011, s. 152–161], w odniesieniu zaś do opracowania K. Dejny – Irena Jaros [2016, s. 96–98].

W materiale wynotowanym ze *Słownictwa ludowego*... możemy też zaobserwować różnorodne przejawy **polisemii**. Ten sam leksem często oznacza różne desygnaty, przy czym mogą to być: 1) różne obiekty architektoniczne, np.: *balka* a) ‘pozioma belka w ścianie, wsuwana w wyżłobienia słupów’, b) ‘ruchoma belka żurawia studziennego, c) ‘belka pułapu leżąca nad ścianą szczytową, którą widać na zewnątrz domu’, d) ‘belka poprzeczna podtrzymująca deski powały’, e) ‘piętro z drągów w stodole’, f) ‘listwa łącząca zewnętrzne słupki brony’; *zagroda* a) ‘miejscie zagrodzone’, b) ‘podwórko’, c) ‘zabudowania gospodarskie, gospodarstwo’, d) ‘przedział w spichrzu na ziarno’¹⁵; 2) przedmioty przynależne do różnych sfer rzeczywistości, np. przy hasle *łata* znajdujemy następujące definicje znaczeniowe: a) ‘kawałek tkaniny czy skóry, przyszyty w celu zasłonięcia dziury’, b) ‘przybita

13 Więcej przykładów zob. Sicińska, 2020a.

14 Ponieważ obszar, z którego pochodzi słownictwo zawarte w słowniku Dejny, jest nie tylko dość duży, ale też obejmuje różne kompleksy dialektalne, możemy tu mówić o zjawisku heteronimii. Zgodnie z terminologią stosowaną przez H. Pelcowa synonimia to oboczność jednostek w obrębie podsystemu leksykalnego tej samej gwary, a heteronimia to oboczność jednostek między podsystemami leksykalnymi różnych gwar [Pelcowa, 2023, s. 42].

15 Więcej przykładów zob. Sicińska, 2020a, s. 304.

do krokwi listwa drewniana, do której przywiązuje się snopki pokrywające dach', c) 'poprzeczne drągi przybite do słupów w płocie', d) 'nie zaorany przez nieuwałę oracza kawałek pola', e) 'płóz; pozioma żelazna sztabka, która sunąc przy oraniu po ziemi podpira pług; łączy słupicę z lemieszem'¹⁶. Polisemia objawia się zatem w obrębie samego pola tematycznego BUDOWNICTWO, ale też wkracza w obszar innych zakresów tematycznych.

Duży zasób ilościowy, wielopiętrowa struktura tworzonego pola tematycznego, różnorodność relacji semantycznych między wyrazami nie wyczerpują atutów zawartej w słowniku Dejny leksyki z zakresu budownictwa. Należy jeszcze zwrócić uwagę na to, że leksyka ta notowana jest w **różnorodnych wariantach fonetycznych** oraz **wariantach morfologicznych** (fleksyjnych i słowotwórczych)¹⁷.

Warianty fonetyczne odzwierciedlają różnorodne cechy gwar małopolsko-wielkopolsko-mazowieckiego pogranicza, takie m.in. jak: przejście *-χ-* w *-k-* w grupie spółgłoskowej, np. *spichlerz* || *spiklerz*, siakanie, np. *śkobel*, forma z regularnym przegłosem i forma wyrównana do postaci bez przegłosu: *wiatrak* || *wietrak*, forma z nagłosem samogłoskowym oraz forma z protezą spółgłoskową (prejotowana lub z przydechem): *hambona* || *jambona* || *ambona*, szeroka i wąska realizacja samogłoski przed spółgłoską półotwartą: *gąsior* || *gąsior*, formy z różnymi kontynuantami staropolskiej samogłoski nosowej, np. *bląg* || *blęg*, forma pierwotna etymologicznie oraz forma z asymilacją lub dysymilacją: *ambona* || *anbona*, *murarz* || *mularz*, forma pierwotna etymologicznie i forma ze wstawną spółgłoską: *zrąb* || *zdrąb*, formy archaiczne i współczesne: *krzcielnica* || *chrzcielnica*, *zakrystyja* || *zakrystia*, forma pierwotna i forma będąca wynikiem adideacji, np. *zakrystia* i *zachrystia*¹⁸. Odmienne postaci fonetyczne wyrazów w gwarach niekoniecznie muszą mieć charakter wyłącznie wariantów fonetycznych, w niektórych wypadkach należy je traktować w kategoriach synonimii¹⁹.

16 Więcej przykładów zob. *ibidem*.

17 Ma to związek z koncepcją słownika, w którym za hasła uznano „każdą synchronicznie wyodrębniającą się od innych układem fonemów, strukturą morfologiczną, znaczeniem czy funkcją syntaktyczną jednostkę słownikową, nie wyłączając takich typów, jak: wyrazy z właściwością fonetyczną, która nie jest odbiciem ogólnych, systemowych cech wymowy danej wsi, lecz ogranicza się do jednostkowych wyrazów (*krzasło*, [...] *obręczka*, [...], *harmata*, [...], *boczoń*, itp.); wyrazy przekreślone względnie zmienione przez etymologię ludową (*nizinier*, [...] *omętra*) [...] itd.” [Dejna, 1974, t. 20, s. 195].

18 Więcej przykładów zob. Sicińska, 2020a, s. 300–302.

19 Jak pisze J. Kaś, zleksykalizowane odmienności fonetyczne „[z] punktu widzenia praktyki leksykograficznej jest to dyskusyjny typ synonimii. W *Słowniku gwar polskich* warianty takie nie są wyodrębniane jako hasła samodzielne, a jedynie zamieszcza się je w dziale form. W przypadku leksykograficznego opracowania systemu leksykalnego konkretnej gwary stanowisko takie wydaje się mało przekonujące. Każda bowiem z tych form w konkretnym systemie danej wsi lub grupy osób jest równoprawnym odpowiednikiem innej formy i z uwagi na jej indywidualne, niesystemowe, a więc

W *Słownictwie ludowym*... odnotowywane są także warianty morfologiczne nazw. Z rzadka są to warianty fleksyjne, np. formy różniące się rodzajem gramatycznym (*belka* || *belk*, *felc* || *felca*, *fug* || *fuga*), warianty różniące się końcówką fleksyjną i w związku z tym typem deklinacyjnym, ale nie rodzajem (*krokiew* || *krokwa*, *platew* || *platwa*). Częściej występują dublety słotwórcze, wyrazy o jednakowym znaczeniu, tworzone od tych samych podstaw, ale z zastosowaniem innego przyrostka: *babianka* || *babinec*, *boisko* || *bojowie* || *bojowisko*, *murowanka* || *murowaniec*, *myszak* || *myszyniec*, *strzechacz* || *strzeszak*, *zagłówniak* || *zagłównik*, *zakłośniak* || *zakłośnik*, albo tworzone od nieco odmiennych podstaw słotwórczych i z innym sufiksem: *poszywka* || *poszycie*. Także i tego rodzaju warianty słotwórcze w odniesieniu do danej gwary należałoby traktować zdaniem J. Kąsia jako synonimy [Kąs, 2003b, s. 209].

Bogactwo słotwórcze polega też na tym, że w słowniku Dejny oprócz leksemów podstawowych notowane są bardzo licznie formacje modyfikacyjne tworzone od nazw obiektów budowlanych i architektonicznych: a) deminutywa oznaczające małe rozmiary desygnatu: *balkoniczek* 'dem. od balkonik', *balkonik* 'dem. od balkon, mały balkon', *ganeczek* dem. 'mały ganek'²⁰, *okieneczko* 'dem. od okienko', *okienko* 'dem. od okno, małe okno', *szopka* dem. 'mała szopa', *szopusia* dem. 'maleńka szopka'; b) augmentatywa, oznaczające duże rozmiary desygnatu i zawierające z reguły negatywne zabarwienie emocjonalne: *bramisko* peior. 'stara brama', *chałupisko* peior. 'duża chałupa', *chałupsko* peior. 'stara, wałaca się chałupa'; *decha* augm. od deska 'długa i szeroka deska', c) ekspresywa, czyli wyrazy ujawniające stosunek mówiącego do desygnatu, pozytywny lub negatywny, głównie pejoratywa: *belczyna* peior. 'licha belka', *chałupina* peior. od chałupa 'licha chałupa', *szopina* dem. 'marna szopa', *stodolina* peior. 'marna stodoła'.

Nie wszystkie formacje noszące formalne znamiona deminutywizacji pełnią, jak można wnosić z definicji, funkcję faktycznych zdrobnień. Niektóre formy zdrobniałe zdają się funkcjonować jako neutralne nazwy danego obiektu, np. *drążek* 'belka zwisająca żurawia' (por. *drąg*), *górką* 'rusztowanie z drągów nad klepiskiem' (por. *góra*), *soszka* 'zrobione ze zbitych na krzyż drążków umocnienie kalenicy' (por. *socha*), *stępka* 'zagłębienie, w którym obraca się koniec bieguna wierzei w stodole' (por. *stępa*), *szpążka* 'poprzeczna deska na drzwiach stodoły' (por. *szpąga*). Inne z kolei formacje deminutywne nabierają odrębnych znaczeń, np. zdrobnienie od rzeczownika *bal*, czyli *balik*, notowane jest nie tylko w znaczeniu deminutywnym 'krótki, mniejszy bal', ale też w odrębnych, szczegółowych, znaczeniach: 'krótka belka w ścianie, pozioma, wsuwana w wyżłobienie

nieprzewidywalne różnice fonetyczne nie może być traktowana jako wariant fonetyczny pewnego inwariantnego leksemu" [Kąs, 2003b, s. 210].

20 Objasnienia przytaczam wiernie za *Słownictwem ludowym*..., w związku z tym ich postać bywa nieco zróżnicowana, raz będzie to np. 'dem. od balkonik', innym razem np. dem. 'mały ganek'.

łątek', 'słupek wierzei, zawiasy w stodole', podobnie *przegródka* notowana jest w znaczeniu deminutivum od *przegroda* oraz jako 'sąsiek, przedział w spichrzu na ziarno'²¹.

Jednym z podstawowych mankamentów *Słownictwa ludowego...* w kontekście badań leksykalnych jest zastosowany w nim **system definicji**. Bardzo często są to definicje odsyłające do znaczeń ogólnopolskich albo definicje synonimiczne.

Duże utrudnienie w dotarciu do gwarowego znaczenia wyrazu stanowią definicje sygnowane przez skrót 'ts.', czyli 'to samo', przez co autor rozumiał znaczenie identyczne (tożsame) ze znaczeniem wyrazu w języku ogólnym. Wiele wyrazów z zakresu budownictwa zostało w ten sposób objaśnionych, przykładowo: *brama* 'ts.', *cegła* 'ts.', *cement* 'ts.', *dachówka* 'ts.', *deska* 'ts.', *drzwi* 'ts.', *fundament* 'ts.', *kościół* 'ts.', *kuźnia* 'ts.', *młyn* 'ts.', *murarz* 'ts.', *murować* 'ts.', *ogrodzenie* 'ts.', *okien-nica* 'ts.', *okno* 'ts.', *piwnica* 'ts.', *plot* 'ts.', *poddasze* 'ts.', *pokój* 'ts.', *przedsionek* 'ts.', *przybudówka* 'ts.', *sień* 'ts.', *spichlerz* 'ts.', *strych* 'ts.', *studnia* 'ts.', *sufit* 'ts.', *suszarnia* 'ts.', *ściana* 'ts.', *wędzarnia* 'ts.', *zakrystia* 'ts.', *zamek* 'ts.'. Taki system definiowania znaczeń wyrazów utrudnia analizę leksykalną, zwłaszcza w przypadku wyrazów wieloznacznych. Niejasność znaczeniowa powoduje m.in. trudności z przyporządkowaniem leksemów do określonych pól tematycznych. Na przykład w przypadku rzeczownika *spichlerz* czy *spichrz* objaśnionych skrótem 'ts.' trudno rozstrzygnąć, czy leksemy te oznaczają obiekt będący odrębnym budynkiem, czy tylko pomieszczenie będące częścią większego (niekiedy wielofunkcyjnego) budynku²². Analogiczna sytuacja dotyczy suszarni. Niekiedy wątpliwości powyższego typu rozstrzyga ilustracja tekstowa, jak w przypadku rzeczownika *piwnica*, również objaśnionego skrótem 'ts.'. Liczne cytaty zawarte w haśle zawierają jednak odniesienia do dwu znaczeń słowa – jako pomieszczenia i jako osobnej budowli²³: *f pívniцы tšymo še źmòki, buroki, maręfke i inne žecy; pívniца f sumseku iuz davno beua użuwano; pívniца v źami; dovni to maŭy pívniцы na vřixu s kamiñi*. W każdym razie z tego powodu w zastosowanym układzie pól tematycznych przyjąłam jedną wspólną kategorię NAZWY BUDYNKÓW I POMIESZCZEŃ SCHÓWKOWYCH, trudno bowiem na podstawie definicji przytaczanych w *Słownictwie ludowym...*

21 Por. Sicińska, 2020a, s. 300.

22 Zdaniem Jana Basary „[o]sobny budynek na ziarno, zwany śpichlerzem, u przeciętnego gospodarza spotyka się bardzo rzadko [...]. Spichlerzy używają jedynie wielkie gospodarstwa rolne” [Basara, 1965, cz. 2, s. 12], ale z kolei Maria Gładyszowa przekonuje, że spichlerze jako drewniane i murowane konstrukcje funkcjonowały w wieku XIX (zaczęły w tej postaci zanikać w wieku następnym) [Gładyszowa, 1976, s. 294–298].

23 Wiadomo, że w obrębie zagrody wiejskiej mogły występować dwa typy obiektów: piwnica jako pomieszczenie pod domem i piwnica jako osobna, wolno stojąca konstrukcja drewniana poza domem [Basara, 1965, cz. 2, s. 23–24; Gładyszowa, 1976, s. 287].

rozdzielić budynki od pomieszczeń. Podobne trudności napotykają też inni badacze leksyki gwarowej [por. Osowski, 2019, s. 112].

Niekiedy pomimo zamieszczenia skrótu 'ts.' przy hasle pojawia się też standardowa definicja realnoznaczeniowa: *wiatrak* 'ts., młyn napędzany wiatrem', *węgiel* 'ts., róg domu, w którym belki ułożone są na krzyż', *skobel* 'ts., zagięty pręt żelazny, wbity w drewnianą część drzwi lub futryny dwoma końcami, na którym zawieszona jest kłódkę', *parkan* 'ts., płot z desek', *przęsło* 'ts., część płotu między dwoma słupami'. Takie rozwiązanie znacznie już ułatwia interpretację znaczeniową.

Kłopotliwe są także z punktu widzenia badań leksykalnych definicje synonimiczne, ponieważ nie informują one o cechach desygnatu, a jedynie odsyłają do innych leksemów, to zaś może oznaczać trudności z ustaleniem znaczenia. Przykładowo rzeczownik *stajenka* definiowany jest w *Słownictwie ludowym*... jako 'szopka', ale gdy sięgniemy do hasła *szopka*, znajdziemy tam trzy różne znaczenia: a) dem. 'mała szopa', b) 'model stajenki betlejemskiej', c) 'widowisko odgrywane przez chłopców obnoszących miniaturową stajenkę betlejemską i śpiewających kolędy'. Do którego zatem ze znaczeń odsyła synonimiczna definicja? Najprawdopodobniej do znaczenia b, ale nie jest to jednoznaczne. Inny przykład to *wędzarka* definiowana jako 'wędzarnia'. Przy hasle *wędzarnia* mamy jedynie skrót 'ts.', który znów pozostawia nas w niepewności co do znaczenia wyrazów.

Definicje realnoznaczeniowe, informujące o cechach obiektów objętych daną nazwą, bywają niekiedy zbyt ogólne, w dodatku identyczne dla wielu leksemów, których desygnaty różnią się między sobą, a więc różnice te powinny znaleźć wyraz w zwerbalizowaniu semów dyferencjalnych. Przykładem są bardzo liczne nazwy snopków do poszycia dachu. Wszystkie one objaśniane są jako 'snopek do poszycia dachu' || 'snopek do poszywania dachu' || 'snopek do pokrycia dachu', bez wskazywania dodatkowych cech wyróżniających desygnaty. Dotyczy to łącznie czterdziestu trzech nazw (licząc warianty fonetyczne i morfologiczne), takich jak: *babka*, *dupak*, *garlak*, *garlina*, *głowacz*, *głowaczek*, *głowaty*, *głowiak*, *głowiasty*, *głowniak*, *główka*, *jeż*, *jeżak*, *kiczka*, *kitka*, *kłosiak*, *kłośniak*, *knowiak*, *krakówka*, *lalka*, *lebak*, *odziemak*, *odziemiak*, *ostrzeszak*, *plaskacz*, *skrętek*, *snopeczek*, *snopek*, *strzechacz*, *strzeszak*, *śliza*, *wichel*, *włochatka*, *wykręcak*, *wykręcanka*, *wykręcanka*, *wykrętak*, *wykrętek*, *zagłówniak*, *zagłównik*, *zakłośniak*, *zakłośnik*, *zawijak*. Tymczasem wiadomo, że snopki różniły się od siebie tym, w jaki sposób przytwierdzane były do łąty (knowiem bądź kłosami ku górze) i którą warstwę poszycia stanowiły, np. *jeżak* to 'snopek do poszycia pierwszej warstwy dachu, układany kłosami do góry' [MSGP], podobnie *zakłośniak* (i *zakłośnik*) to 'snopek do poszycia dachu, wiązany w kłosiu do łąty i spuszcany knowiem na dół' [MSGP], *głowacz* to 'snopek do pokrycia dachu, w jednej trzeciej przewiązany' [SGPKarł, t. 2, s. 88], *wykręcaki* charakteryzowały się zaś tym, że były skręcane. Trzeba jednak zaznaczyć, że przy niektórych hasłach (niewzględnionych wyżej) taka szczegółowa eksplikacja pojawia

się w definicjach: *dek* ‘snopek do krycia dachu ze słomy targanej’, *kajfas* ‘snopek namazany gliną do krycia dachu’, *zakłos* ‘snopek do poszywania dachu w pierwszej warstwie strzechy’, *zaknowie* ‘snopek w dolnej warstwie strzechy, wiązany bliżej knowia’.

System odsyłaczy między hasłami słownikowymi, stanowiący – już przez sam fakt swego istnienia oraz znaczną konsekwencję w stosowaniu – niewątpliwy walor słownika Dejny, szwankuje niekiedy w szczegółach.

Bywa, że ciągi synonimiczne nie są pełne przy danym hasle, to znaczy, że przy wyrazach należących do tego samego ciągu synonimicznego występują różne ilościowo rejestry leksykalne. Jednak ten mankament łatwo można uzupełnić poprzez skrupulatną ekscerpcję całego słownika, czyli przejrzenie wszystkich haseł składających się na dany ciąg synonimiczny.

Niekiedy odpowiedniość znaczeniowa umieszczonych w ciągu synonimicznym nazw nie jest pełna, w definicjach haseł stanowiących elementy ciągu synonimicznego pojawiają się bowiem drobne różnice, np. *drewiarnia*, *drewutnia*, *drwalka*, *drwalnia* definiowane są jako ‘budynek (szopa lub pomieszczenie, miejsce), gdzie się rąbie i składa drewno’, *drewnik*, *drzewnik* jako ‘miejsce na drewno’, a *drwalnik* tylko jako ‘drwalnia’. Trudno jest w tym wypadku ocenić, czy *drewnik* i *drzewnik* to tylko pomieszczenie (lub część pomieszczenia) służące do przechowywania drewna czy odrębny budynek, oraz czy owo pomieszczenie lub budynek służą wyłącznie do składowania drewna, czy także do rąbania drzew. Przykładem są też wspomniane już wyżej nazwy snopków do poszycia dachu.

Inny mankament dotyczący ciągów synonimicznych ilustruje hasło *zapole*. Zawiera ono definicję ‘przedział w stodole, gdzie składa się zżęte zboże’. Przy hasle tym znajduje się odsyłacz do hasła *zasiek*, co oznacza, że przy hasle *zasiek* mogliśmy się spodziewać także znaczenia ‘przedział w stodole, gdzie składa się zżęte zboże’ (przynajmniej jako jednego ze znaczeń). Tymczasem przy rzeczowniku *zasiek* w ogóle nie podano takiego znaczenia, *zasiek* notowany jest tylko jako a) ‘przedział w spichrzu na ziarno’, b) ‘skrzynia na ziarno lub mąkę’. Analogicznie np. przy hasle *cebrowina* ‘cembrowina, drewniana obudowa studni’ podano odsyłacz do hasła *zraqb*, ale pod hasłem *zraqb* znaczenie ‘cembrowina’ nie zostało odnotowane.

Bywa też tak, że przy danym hasle podany został odsyłacz do innego hasła, którego w ogóle w słowniku nie ma. Przykładowo hasło *cieś* brzmi następująco: *cieś*, najczęściej pl. *ciesi*, *ciesie* ‘zawęglowane belki tworzące prostokątną podstawę budynku, przycieś’, por. *ciesi*, *ciesie*, *cieś*, *podwalina*, *podwaliny*, *przyciesie*, *przycieś*. Hasło *przycieś*, owszem, w *Słownictwie ludowym...* zamieszczono (*przycieś* ‘podwalina; pierwsza belka drewniana układana na kamieniach, podmurowaniu w budynkach drewnianych’, por. *cieś*, *podciesi*, *podwalina*, *podkłady*, *przycieś*), ale hasło *przyciesie* nie istnieje. Z kolei przy hasłach *podciesi* (*podciesi* pl.t. ‘podstawa z belek,

na której opierają się ściany budynku drewnianego’, por. *podkłady, podwalina, poręba*) oraz *podwalina* (*podwalina* a) ‘zawęglowane belki, tworzące prostokątną podstawę budynku’, por. *cieś, podciesi, podkłady, podwalina, przyciesie, przycieś*, b) ‘luźno podłożone belki pod lub między przyciesią’, c) ‘kamień lub pniak, który podkłada się pod węgly chałupy’) pojawia się odsyłacz do hasła *podkłady*, ale tego hasła w słowniku również nie ma. Podobnie przy hasle *rdzqb* ‘zrąb, podstawa budynku’ znajduje się odsyłacz do hasła *śrom*, ale w słowniku hasło *śrom* nie jest notowane.

Dużą niedogodnością dla badacza leksyki jest **brak kontekstu** lub też **niewielki rozmiar kontekstu** stanowiącego ilustrację użycia danego leksemu [por. Karaś, 2011, s. 140]. Brakuje też w objaśnieniach haseł czy w kontekstach informacji kulturowych, etnograficznych, na które kładą nacisk autorzy najnowszych słowników gwarowych [por. Kąś, 2003a]. Przykładowo przy hasle *młyn* mamy w dokumentacji tekstowej wyłącznie pojedyncze formy ujawniające różne postaci brzmieniowe wyrazu i różne jego formy odmiany, np. *młn, młyn, młyn, do młina, do młyna, ve młyńe, młyny, ve młynax, młyn, młyn, do młynna, ze młynna, ve młynie, młynuf* gen. pl., *do młynna, ve młyńe, młyn, młyn, młyn, ve młynie, młyn, młyn, młenna, do młynna, v młynie, młenuf* gen. pl., *młyn, młyn, młyn, z młynna, do młuna, ve młynie, v młyńe, tyx młynuf* gen. pl. Należy jednak zaznaczyć, że są też hasła, które zawierają szerszy kontekst tekstowy. Przykładowo hasło *gont* ‘ts.’: wąska deseczka do pokrywania dachu: *guntami pokryli nas kościu, gontami še daxy kryje, gont, gunt, gunt, gen. sg., z guntu, na guńce, guntym kryte, gąnty, gonty* nom. pl., *g^uonty, gónty, gunty, gunty – do vno škudų, gontuf* gen. pl., *gontami, guntami, guntamy, narezy w guntax*, loc. pl. Taki stan rzeczy wynika z okoliczności, o których była już mowa, a mianowicie z tego, iż materiał zamieszczony w *Słownictwie ludowym...* nie był zbierany w terenie w ramach badań leksykalnych.

Reasumując, *Słownictwo ludowe...* Dejny, pomimo swoich nietypowych właściwości leksykograficznych i pewnych niedostatków w zakresie makrostruktury i mikrostruktury słownika²⁴, może być przydatne do badań leksykalnych. Zawiera bogaty zasób słownictwa, które reprezentuje różne kręgi tematyczne, a tym samym stanowi wszechstronne odbicie realiów wiejskich Polski środkowej i Małopolski oraz terenów przyległych z drugiej połowy XX wieku. Jest to część dziedzictwa kulturowego tego terenu. Wydobyty ze *Słownictwa ludowego...* materiał leksykalny, pogrupowany tematycznie, mógłby posłużyć do analiz porównawczych w aspekcie geograficznym i chronologicznym. Klasyfikacja tematyczna słownictwa gwarowego ma bogatą tradycję w polskiej leksykografii gwarowej²⁵ i niesie ze sobą znaczne korzyści, przede wszystkim pozwala zrekonstruować sposób postrzegania świata

24 Wymogi współczesnej leksykografii gwarowej przedstawia wielu badaczy – dialektologów-leksykografów, m.in. Halina Pelcowa [2021].

25 Zob. np. Pelcowa, 2012–2022, Osowski, 2024 i inne słowniki z serii „Wielkopolskie słowniki regionalne”. Szerzej pisze o tym Dorota K. Rembiszewska [2005].

przez daną społeczność użytkowników gwary, sposób kategoryzowania i oceniania danego fragmentu rzeczywistości. Wprawdzie obszar, z którego pochodzi materiał leksykalny w *Słownictwie ludowym*..., jest bardzo rozległy i niejednolity dialektalnie, niemniej jednak wchodzi on w układy opozycyjne z innymi obszarami gwarowymi. Na pewno zaś, zważywszy na to, że leksyka zawarta w *Słownictwie ludowym*... ma już charakter historyczny, można byłoby ją zestawiać ze słownictwem współczesnym, które stanowi rezultat intensywnych przeobrażeń systemów gwarowych zachodzących pod wpływem przemian cywilizacyjno-kulturowych oraz procesów globalizacji.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

augm. – *augmentativum*
dem. – *deminutivum*
gen. pl. – *genetivus pluralis*
loc. pl. – *locativus pluralis*
peior. – *peiorativum*
pl. – *pluralis*
pl.t. – *plurale tantum*
por. – porównaj
ts. – to samo

Słowniki

MSGP – WRONICZ Jadwiga, red., 2009, *Mały słownik gwar polskich*, Wydawnictwo Lexis, Kraków.
SGPKARŁ – KARŁOWICZ Jan, 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków.

BIBLIOGRAFIA

BASARA Jan, 1964–1965, *Terminologia budownictwa wiejskiego w dialektach polskich*, cz. 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
BATKO-TOKARZ Barbara, 2012, *Klasyfikacja haseł słownikowych do pola tematycznego „pleć”*, „Język Polski”, z. 3, s. 184–193.

- BATKO-TOKARZ Barbara, 2019, *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego. Teoria, praktyka, leksykografia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- BERNERT Karl, CIESLAK Jürgen, MATTHES Arnd, MIRTSCHIN Hans, PALM Peter, RDZAWSKA-AUGUSTIN Elżbieta, RICHTER Kerstin, SCHURIG Christian, TROCKA-LESZCZYŃSKA Elżbieta, VOJTÍŠEK Břetislav, WÖLKE Sonja, 2016, *Bildwörterbuch der Umgebendebauweise der Oberlausitz und der angrenzenden tschechischen und polnischen Gebiete*, Sächsischer Verein für Volksbauweise, Weifa.
- BIERNACKA Maria, KOPCZYŃSKA-JAWORSKA Bronisława, KUTRZEBA-POJNAROWA Anna, PAPROCKA Wanda, red., 1976, *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- BUTTLER Danuta, 1967, *Koncepcje pola znaczeniowego*, „Przegląd Humanistyczny”, t. 11, nr 2, s. 41–59.
- CHERNIAK Viktoriia, 2019, *Dom i zabudowania gospodarskie w polskiej gwarze wsi Wójtowce na Podolu*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 67, s. 19–36.
- CYGAL-KRUPA Zofia, 1990, *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego (na wybranych przykładach)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- CYGAN Stanisław, 2007, *Sposoby kwalifikowania wyrazów przez użytkowników gwary (na przykładzie zbioru leksyki Karola Dejny* Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego), w: S. Cygan, red., *W kręgu dialektów i folkloru. Prace ofiarowane Doktor Teresie Gołębiowskiej, Docent Wandzie Pomianowskiej i Docent Zofii Stamirowskiej*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce, s. 121–127.
- CYGAN Stanisław, 2012, *Kielecczyzna w badaniach dialektologicznych Profesora Karola Dejny*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 58, s. 27–40.
- CZERWIŃSKI Tomasz, 2006, *Budownictwo ludowe w Polsce*, Wydawnictwo Muza, Warszawa.
- DEJNA Karol, 1962–1968, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, z. 1–6, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Łódź.
- DEJNA Karol, 1974–1985, *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 20–31.
- GALA-MILCZAREK Beata, 2013, *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach północnomalopolskich i przyległych. Studium morfologiczno-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- GALA Sławomir, 2010, *Przydatność Słownictwa ludowego... Karola Dejny w pracach nad słowotwórstwem gwarowym*, „Studia Dialektologiczne”, nr 4, s. 145–149.
- GLADYSZOWA Maria, 1976, *Budownictwo*, w: M. Biernacka, B. Kopczyńska-Jaworska, A. Kutrzeba-Pojnarowa, W. Paprocka, red., *Etnografia Polski*.

- Przemiany kultury ludowej*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 279–327.
- GRABKA Barbara, 2007, *Słownictwo religijne w zbiorze Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego Karola Dejny*, w: S. Cygan, red., *W kręgu dialektów i folkloru. Prace ofiarowane Doktor Teresie Gołębiowskiej, Docent Wandzie Pomianowskiej i Docent Zofii Stamirowskiej*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce, s. 121–127.
- JAROS Irena, 2016, *Przydatność Słownictwa ludowego z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego Karola Dejny do badań dynamiki zmian w gwarach*, w: D.K. Rembiszewska, red., *Słowiańskie słowniki gwarowe – tradycja i nowatorstwo*, seria „Dialektologia słowiańska”, Instytut Slawistyki PAN, Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, Warszawa – Łomża, s. 95–104.
- KARAŚ Halina, 2011, *Polska leksykografia gwarowa*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- KAROLAK Stanisław, 1993, *Pole semantyczne (znaczeniowe)*, w: K. Polański, red., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 444–445.
- KĄŚ Józef, 2003a, *Słownik gwary orawskiej*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków.
- KĄŚ Józef, 2003b, *Synonimia w gwarze i w słowniku gwarowym*, w: U. Sokółska, P. Wróblewski, red., *Słowa jak mosty nad wiekami*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 199–213.
- KĄŚ Józef, 2015–2019, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. 1–12, Bukowińskie Centrum Kultury „Dom Ludowy”, Małopolskie Centrum Kultury „Sokół”, Bukowina Tatrzańska – Nowy Sącz.
- LINDERT Bronisława, 1978, *Nazwy zabudowań mieszkalnych w językach słowiańskich pochodzące z epoki prasłowiańskiej*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, seria V, s. 81–94.
- MIODUNKA Władysław, 1980, *Teoria pól językowych. Społeczne i indywidualne ich uwarunkowania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Kraków.
- OSOWSKI Błażej, 2019, *Wariantywność leksykalno-semantyczna języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku. Studia z dialektologii historycznej*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- OSOWSKI Błażej, red., 2024, *Prace gospodarza i zajęcia pozadomowe. Słownik języka i kultury mieszkańców okolic Konina*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- PELCOWA Halina, 2012, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. I: *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*; 2014, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. II: *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby*

- i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*; 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III: *Świat zwierząt*; 2016, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. IV: *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*; 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. V: *Świat roślin*; 2019, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. VI: *Pokarmy*; 2020, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. VII: *Odzież i obuwie. Przedzenie lnu i tkanie płótna*; 2020, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. VIII: *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*, (współautorzy: Ilona Gumowska-Grochot, Blanka Skórska); 2021, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. IX: *Przestrzeń wsi. Ukształtowanie powierzchni. Życie społeczne i zawodowe*; 2022, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. X: *Obrzędowość i obyczajowość ludowa*; 2022, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. XI: *Meteorologia i astronomia. Czas. Kolory*; 2023, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. XII: *Czynności – Miary – Uczucia – Cechy i właściwości – Inne. Teksty gwarowe. Indeks haseł*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- PELCOWA Halina, 2021, *Hasło w słowniku gwarowym – problem metodologiczny współczesnej dialektologii*, „Gwary Dziś”, t. 14, s. 277–288.
- PELCOWA Halina, 2023, *Dziedzictwo leksykalne wyznacznikiem tożsamości regionu lubelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- PISAREK Walery, 1967, *Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych*, „Pamiętnik Literacki”, R. 58, z. 1–2, s. 493–516.
- POKROPEK Marian, POKROPEK Wojciech, 1995, *Tradycyjne budownictwo drzewne w Polsce*, t. 1: *Budownictwo ludowe. Chałupy i ich regionalne zróżnicowanie*, Wydawnictwo NERITO, Warszawa.
- REMBISZEWSKA Dorota K., 2005, *Słownictwo tematyczne w dwudziestowiecznych opracowaniach leksykograficznych*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 37–51.
- SIATKOWSKI Janusz, 1958, *Słownictwo Warmii i Mazur: budownictwo i obróbka drewna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- SICIŃSKA Katarzyna, 2020a, *Leksyka z zakresu budownictwa w zbiorze Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego Karola Dejny*, „Dialektologični studii”, 13, Збірник пам’яті Наталі Хобзей, Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича, Львів, s. 282–309. / „Dialektologični studii”, 13, Zbirnik pam’ati Natali Hobzej, Nacional’na Akademiâ Nauk Ukraïni, Înstytut ukraïnoznavstva ïm. Î. Krip’âkeviča, L’viv, <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750> (dostęp: 4.03.2025).
- SICIŃSKA Katarzyna, 2020b, *Nazwy obiektów architektonicznych w obrębie zagrody wiejskiej w gwarach pogranicza małopolsko-wielkopolsko-mazowieckiego*, w: I. Bogoczová, red., *Area Slavica 3: Jazyk na hranici – hranice v jazyku*, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava, s. 129–139.

- SZCZAUŚ Agnieszka, 2016, *Propozycje terminologiczne z zakresu architektury i budownictwa w Budowie kościołów Piotra Aignera (1825)*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i Diachroniczne Aspekty Badań Polszczyzny”, t. 15, s. 227–240.
- TŁOCZEK Ignacy, 1958, *Chałupy polskie*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
- TOKARSKI Ryszard, 1983, *Teorie pól znaczeniowych a analiza semowa*, „Język Polski”, R. LXIII, z. 3, s. 179–188.
- TOKARSKI Ryszard, 1984, *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- WYRWAS Katarzyna, 2020, *Zapożyczenia w staro- i średniopolskim słownictwie budowlanym*, w: E. Szkudlarek-Śmiechowicz, A. Wierzbicka, E. Olejniczak, red., *Słowo: struktura – znaczenie – kontekst*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 247–250.
- WYRWAS Katarzyna, 2022, *Najstarsze słownictwo budowlane w polszczyźnie (zarys problematyki)*, „Świat i Słowo”, nr 39/2, s. 249–267.
- ZAGŁOBA Katarzyna, 2021, *Klasyfikacja słownictwa z zakresu pola WYPOSAŻENIE I WYSTRÓJ WNĘTRZ*, „Gwary Dziś”, t. 14, s. 209–218.

